

voreného jazyka (nn – 90 %, ns – 82 %, sn – 72 %), v skupine S je to o 10 % menej. Opačnú tendenciu vidíme pri určovaní dorozumievacích situácií, v ktorých je dovolené použiť nárečie. Jednoznačne odpoveda 93 % S a len 72 % N (pričom 10 % nevie odpovedať). Opat' najlepšiu orientáciu v skupine majú respondenti podskupiny nn – 86 %, potom ns – 71 % a napokon sn – 55 %.

Zo zistených faktov vyplýva, že postupnú prevahu vo východoslovenských mestách získavajú používatelia slovenčiny, pre ktorých je východiskovou formou jazyka spisovná slovenčina (54 % 46 %), hoci nárečia na východnom Slovensku majú ešte stále silné pozície. Jazykové vedomie spisovnej a nárečovej normy je však u Východoslovákov značne diferencované. Kým vo vedomí používateľov slovenčiny, ktorí nárečie aktívne neovládajú, jestvuje len norma spisovná a nárečové prejavy len istým spôsobom (prevažne negatívne) registrujú, vo vedomí Východoslovákov, ktorí nárečie aktívne ovládajú, existuje odraz národného jazyka ako celku, čo sa prejavuje i vo vzťahu k nemu ako k symbolu "slovenskosti". Čím je ovládanie nárečia, spolu s aktívnym ovládaním spisovnej normy, ktorú u našich respondentov vzhľadom na ich vzdelanie musíme predpokladať, hlbšie, tým je aj ich orientácia v jazykovej problematike lepšia. Týmto faktom sa potvrdzuje téza, že "cesta k spisovnému jazyku cez nárečie je síce ťažšia, ale výsledky sú trvalejšie" (J. Sabol). Takto vyzbrojení nositelia nárečí, za predpokladu, že ich jazykové vedomie je schopné kreativity, môžu obohacovať hovorovú podobu spisovnej slovenčiny o štylisticky funkčné nárečové jazykové prvky ako znak paralingválneho pôsobenia nárečí na spisovný jazyk.

Naše výsledky vzhľadom na malú a menej diferencovanú vzorku si nerobia nároky na všeobecnejšie závery, predsa však z nich vyplýva, že jazykové vedomie nemožno skúmať paušálne, ale vždy vzhľadom na intelekt a individualitu používateľov jazyka, ako upozorňujú už zistenia D. Slančovej (1990). Viaceré zistenia odkazujú na problematiku nárečia a jeho miesta v našom jazykovom vzdelávacom systéme. Táto oblasť si však podľa nášho názoru zasluhuje osobitné spracovanie.

Literatura

- BUFFA, F. O súčasných zmenách v slovenských nárečiach. Slovenska reč, 51, 1986, s. 3–10.
HORECKÝ, J. Spoločnosť a jazyk. Bratislava, Veda 1982.
HORECKÝ, J. Vývin a teória jazyka. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983.
HORECKÝ, J. Jazykové vedomie. Jazykovedný časopis, 42, 1991, s. 81–88.
ONDRUŠ, Š. – SABOL, J. Úvod do štúdia jazykov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981.
PAULINY, E. Slovenský jazyk. In Slovensko, Kultúra 1. časť. Bratislava, Obzor 1979, s. 23–135.
SABOL, J. Kapitoly zo všeobecnej jazykovedy. Prešov, FF UPJŠ 1988.
SLANČOVÁ, D. Anketový prieskum postojov k jazyku. Slovenská reč, 55, 1990, s. 3–19.
SEDLÁKOVÁ, M. Poznámky o tvare posesív typu otcovo auto. Kultúra slova, 26, 1992, v tlači.

Jazyková situácia v Trnave

Ľubica Dvornická

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Bratislava

Dovoľte, aby som svoj príspevok začala citátom "Trnava s okolím je známa, že sa tam hovorí najčistejším slovenským nárečím a najpôvabnejšími výrazmi a pokladá sa za hlavné stredisko slovenčiny. Je naozaj obdivuhodné, že sa čistota nárečia udržuje jedine ústnym podaním, lebo nijaká akadémia ani kritický slovník nebedlí nad tým, aby sa do nej nevpašoval cudzí živel!" (A. Medňanský. Malebná cesta dolu Váhom, s. 135). Tieto vety boli napísané v prvej polovici minulého storočia (v roku 1844). Odvtedy sa toho už veľa zmenilo. Okrem iného aj náhľad na krásu trnavského nárečia. Ak sa dnes spýtate domorodcov na to, ako sa hovorí v Trnave, zaznievajú odpovede strašne, tvrdo, škaredo, v lepšom prípade – po trnavsky.

Nie je mojou úlohou dokazovať alebo popierať krásu trnavského nárečia. Cieľom výskumu, ktorý by som chcela uskutočniť, je zistiť, aká je skutočná súčasná jazyková situácia v Trnave a opísať ju. (Tak široko formulovaná téma je perspektívou, cieľom, ktorého splnenie či nespĺnenie bude možné hodnotiť až po ukončení celého plánovaného výskumu. Tento príspevok je iba začiatkom cesty, prvým krokom.)

Trnavské nárečie ani mestská reč neboli doteraz podrobne a komplexne opísané v žiadnej monografickej práci. K dispozícii sú špeciálne štúdie, zatiaľ hádam najúplnejší opis nárečia Trnavy a jej najbližšieho okolia je publikovaný v dejinách Trnavy (J. Nižnanský, K. Palkovič, 1988). Podáva hláskoslovnú a tvaroslovnú charakteristiku, opis slovných zásoby, diferencný slovník i texty. Na základe výskumu konaného od septembra 1963 vznikla štúdia M. Patákovovej. Hovorená podoba slovenčiny v Trnave (Patáková, 1965). Po temer tridsiatich rokoch bude už možné porovnať výsledky vyplývajúce z vtedajšieho výskumu a overiť platnosť záverov a tendencií vývinu, ktoré autorka na základe tohto výskumu uviedla vo svojom referáte. Výskum, ktorý som robila v tomto roku v Trnave, nebol však koncipovaný so zámerom konfrontovať ho s niektorým už uskutočneným výskumom. To by si vyžadovalo sústrediť sa na tie isté javy, mať k dispozícii porovnateľnú anketu i texty s blízkou tematikou.

Nahrávala som prevažne skrytým mikrofónom. Nezisťovala som vekové, regionálne (tu mám na mysli 1) vnútorné členenie mesta na štvrte a 2) členenie podľa pôvodu na autochtónne alebo prisťahované obyvateľstvo) ani sociálne a profesijné zaradenie hovoriacich. Pri danom spôsobe výskumu by to ani nebolo reálne. Je zameraný situačne. Dôležité je sociálne prostredie, v ktorom sa hovoriaci nachádzajú (kupujúci, strážnik, schôdzujúci, predávajúci, úradníci) a jeho tlak na účastníkov rozhovoru.

Rozsah získaných nahrávok je sedem a pol hodiny, nie všetok materiál je už spracovaný. Podstatná časť nahrávok vznikla na mestskom zastupiteľstve – v oddelení evidencie obyvateľstva približne jeden a pol hodiny, na byto-